

УДК 94(477.7)«1905»

Олександр Коник

НАПЕРЕДОДНІ ДУМИ: ПРЕДСТАВНИКИ СЕЛЯНСЬКОГО САМОУПРАВЛІННЯ У ВИСВІТЛЕННІ ГАЗЕТИ «ЮГ». 1905 РІК

Газетні матеріали займають поважне місце в дослідженні нової й новітньої історії, і ця теза не потребує особливих доказів. Зазвичай дослідників цікавить поточна інформація, оскільки природа газетної справи вимагає швидкого, оперативного висвітлення новин, які були б цікаві потенційним споживачам. В основі започаткування цієї сфери видавничої діяльності був діловий інтерес, бажання матеріального прибутку. Сама назва «газета», як стверджують, пішла від назви дрібної італійської монети.

З часом функції газетної інформації змінювалися, розширювалися, газети й газетярі – журналісти, редактори, видавці добилися неабиякого впливу в масовому суспільстві. Воно стало основним споживачем специфічної продукції – друкованої інформації. Газети зазвичай обирали певну спеціалізацію, орієнтуючись на якусь визначену соціальну групу чи страту. Тобто, як і личить правильно організованому бізнесу, враховувався спектр ринку, на якому працювала та чи інша редакція чи видавництво.

Тобто виконують, як мінімум, подвійну функцію: виступають як джерело прибутку для власників (у випадку з ангажованою офіційною або партійною пресою це не обов'язкова, але бажана обставина) і як транслятор певних ідей, життєвих цінностей, стилю життя, поведінки, і т.п. Транслятор тим потужніший, чим доступнішою для населення є преса. Звідси зазвичай доступна ціна і по можливості максимально високі тиражі. І, зрозуміло, важливою умовою успіху в газетній сфері є рівень розвитку освіти населення, який би дозволяв, принаймні, читати.

Зоряний час друкованої інформації, цілком очевидно, припадає на ХІХ – початок ХХ ст., коли майже повсюдно поширена вже початкова освіта вкупі з поліграфічною базою зробили можливим широке розповсюдження газетної справи. Цьому сприяли й загальнодоступні, т. зв. «публічні», бібліотеки або інші варіації поширення преси. В історичній свідомості пересічного читача, очевидно, викличуть чіткі асоціації поняття «хата-читальня» в селі, засклені газетні вітрини у громадських парках радянської епохи в місті чи підшиті на лакованих дощечках газети в кав'ярнях, які можна було, принаймні, побачити в кінофільмах з життя Західної чи Центральної Європи.

З огляду на нашу тему варто зазначити, що інтерес до друкованого слова на селі особливо зріс на початку ХХ ст. [2, с. 381; 9, с. 19-21], коли, починаючи з 1902 року, українськими селами одна за одною покотилися хвилі соціальних заворушень. 1905 рік став знаковим у цій низці подій, як перший рік першої демократичної революції в Російській імперії та як рік започаткування думських (парламентських) процесів у Росії. Це пояснює вибір хронологічних меж нашого повідомлення. Газета «Юг» видавалася в

Херсоні і її дописувачі та журналісти писали про життя населення теперішніх південних та центральних областей України – Одеської, Миколаївської, Кіровоградської та ін., і навіть сусідньої Молдови. Тобто матеріал, вміщений в газеті, можна вважати досить репрезентативним, якщо йдеться про територіальне охоплення або територіальні рамки роботи.

Об'єктом нашого дослідження, таким чином, є життя південного регіону Російської імперії; предметом – представники селянського станового самоуправління, якими вони постають у висвітленні ліберальної легальної провінційної газети «Юг», головного джерела повідомлення. Її поживклі і досить вже ветхі сторінки зберігають атмосферу далекого 1905 року в одному з губернських південних міст та стихії українського села навколо нього. Йтиметься про людей, які працювали не тільки з плугом чи косою, але також з папером, чорнилом і рахівницею. Без таких не обходиться селянське буття: виборні посадові особи селянського самоуправління – староста чи старшина, писар, суддя; рідше – земські службовці, які працювали безпосередньо в селі, як-от земські вчителі чи лікарі. Але ця категорія здебільшого мала вже вищу освіту і не є прямим предметом нашого інтересу – нас цікавить середовище селянське, яке володіє пером і може саме представляти свої інтереси. Більше того – нас цікавитимуть ці люди як творці середовища, з якого значною мірою і досить скоро, після царського рескрипту 18 лютого 1905 р. та відповідних маніфестів про скликання спочатку законодорадчого, а потім і законодавчого вищого представницького органу – вийдуть виборщики, а відтак і повноважні члени, або депутати Державної думи Російської імперії, дослідження яких і є загальною метою і сферою наших інтересів.

Фахівці, звичайно, не обходять увагою пресу, у тому числі і в питаннях, що є предметом нашого дослідження. Інколи це може бути пряме висвітлення, як у О. Соколової [10], інколи опосередковане, як частина більш широкої теми – як-от у вітчизняних дослідників І. Крупського чи А. Заводовського [3; 2]. Закордонні наукові інституції виділяють на дослідження взаємин преси і держави у Росії спеціальні гранти [1, с. 42].

Останнім часом значно урізноманітнілося коло досліджуваних видань, з яскраво вираженим акцентом на видання спеціалізовані. Зокрема, Т. Литвинова, досліджуючи українське дворянство у XIX ст., серйозну увагу звернула на економічні видання, зокрема, «Земледельческую газету» [4, с. 184-185]. Інший український дослідник В. Шевченко, вивчаючи еволюцію земельної власності в Україні на межі XIX–XX ст., широко використовує матеріали додатку до «Санкт-Петербургских сенатских ведомостей», газети «Санкт-Петербургские сенатские объявления по казенным, правительственным и судебным делам». Сучасні методики дозволяють йому видобувати звідти зовсім новий матеріал, який «губився» офіційною статистикою [11, с. 212-214]. Новими підходами і сучасною постановкою питання відрізняються й виконані в Україні в останні роки монографічні дослідження, докторські дисертації по вивченню

соціокультурних процесів на селі і ментальності українського селянства (О. Михайлюк, Ю. Присяжнюк) [5; 7] та ін.

Газета «Юг», попри нейтральні декларації стосовно свого позиціонування («Науково-літературна, сільсько-господарська і комерційна газета») [12, 6 січ.] була газетою партійною, органом Конституційно-демократичної партії. Ця партія мала і іншу назву – Партія народної свободи. Як відомо, і видно вже з першої назви – вона робила ставку на запровадження інститутів, притаманних конституційним монархіям Заходу, на законодавчу роботу, на стабільне функціонування парламенту, яким в той час кадетам бачилася Дума. Кадетський (ширше – ліберальний) «Юг» був найстарішою, якщо не вважати офіційні «Херсонские губернские ведомости», і, до того ж, щоденною газетою. Вона практично регулярно виходила в світ у 1898–1907 роках [див. 6] (з суттєвою перервою на період роботи Першої думи через «незалежні від редакції обставини»). Але в революційному, здавалося б, «буремному» 1905 вона виходила з завидною регулярністю у визначені дні, з перервами після вихідного дня та після великих релігійних чи державних свят [12]. Відповідно, матеріали цієї газети складають поважний дослідницький інтерес при вивченні питання розвитку російського парламентаризму, при всій умовності цього визначення. У названому напрямку вони ще практично не вивчалися.

Крім питань фактичного висвітлення однієї зі сторін селянського життя (участі – активної або пасивної – у становому управлінні та до певної міри у культурному житті тощо), нас цікавитиме ще й те, яким чином це робив редакційний колектив «Юга», за допомогою яких прийомів, мовних зворотів і т. ін. Тобто, якщо в сучасному історичному дослідженні пряме слідування за старими текстами (наприклад, мовне калькування) зазвичай вважається поганим тоном, то принаймні в нашому випадку за допомогою текстів газетних публікацій буде зроблено спробу реконструкції суспільної атмосфери у селянстві і навколо селянства в 1905 р. Втім, скоріше все-таки «навколо селянства». Селянство – «великий мовчальник», і навіть сам термін «селянство» ще тільки осмислюється сучасною наукою [8, с. 224-225].

Отже, на шпальтах газети «Юг» в 1905 році знаходимо низку матеріалів, присвячених становому селянському самоуправлінню в цілому або окремим його представникам, переважно негативного до цього управління. Газета підтримує популярну в ті часи ідею створення т. зв. дрібної земської одиниці – на рівні повіту, яка зробила б волосне правління з притаманними йому негативними рисами непотрібним. Перший матеріал такого роду розглядає волосне правління як основного ворога простого селянина. Анонімний автор матеріалу критикує волосне правління за шістьма напрямками, характеризуючи його саркастичними метафорами, називаючи волосне правління «нотаріальною конторою», де довірливим селянам за гроші видають необхідні папери, які виявляються потім нічого не вартими в юридичному відношенні, власне, «липовими» паперами, але з відповідним антуражем, який справляє враження на довірливих селян: папір синього

кольору, марки, печатка волосного правління і т.п. За версією автора матеріалу, волосне правління є «золотим дном» для певного кола осіб, забезпечуючи «своїм» безвідсотковий кредит за рахунок зібраних із селян коштів на випадок надзвичайних ситуацій. Члени волосної управи і наближені до неї користуються сотнями десятин виморочної землі. За неофіційну винагороду волость замінює собою юридичне консультаційне бюро, надаючи «практичні поради», які потім виявляються (скажімо, в повітовому суді) навіть шкідливими для успіху справи. Волосне управління часто є притулком непевних осіб, «борзописців-пройдисвітів з темним минулим, перами за вухом і чорнильницями на гудзику», що наживаються на темряві народній. Тобто волосні правління постають як мало потрібні селянам установи, набиті тіншовими ділками, і повітове земство вибило б у них ґрунт з-під ніг [12, 30 січ.].

Для критичних стріл редакції «Юга» в бік станового селянського самоуправління знаходяться й інші нагоди. З коротких повідомлень, розміщених зазвичай у рубриці «Кореспонденції Юга», вимальовується певна картина. Читач дізнається, що у Чаплинці з волосного правління пропадають газети. Не без того, що їх «зачитують» знайомі волосного писаря. У Малому Буялику Одеського повіту весною 1905 року місцеві бої за перерозподіл землі між «номерними» (що мають гарантований наділ) і «неімущими» (що теж хочуть його мати) закінчуються стріляниною. «Номерні» ховаються у хаті волосного писаря і відстрілюються з револьверів; «неімущі» поливають підлогу волосного правління гасом і кидають сірника: вони програли судову справу «номерним», і винуватцями програшу, вірогідно, вважають волосне правління. Волосний писар з Полтавки Херсонського повіту геть занедбав поштову службу: складає кореспонденцію на підвіконні в коридорчику правління, щоб її забирали сільські десятички, люди часто малописьменні. В результаті один із селян, що мешкає в сотні сажнів від правління, отримав рекомендованого листа заледве за 45 днів після його надходження в Полтавку і мав на тому серйозні матеріальні збитки (150 руб.). Писар усі претензії відкинув. Редакція зауважує принагідно, що про того писаря до неї доходять негарні свідчення: він «б'ється з селянами у волосному правлінні; старшина танцює під його дудку». Матеріал про старосту і його «спільника за пляшкою» – писаря у Вавілівці Херсонського повіту, названо «Глитаї» («Мироеды»). В самому тексті бачимо також досить негативно забарвлену лексику: староста й писар названі «пройдами» («проходимцями»); констатується, що з моменту обрання сільським старостою «цього суб'єкта Ф.Л.» пиятики, крадіжки і грабунки не припиняються, в «маленькому селі діються досить-таки брудні справи («делишки») [12, 30 берез., 31 берез., 17 квіт., 11 травн.].

Такого роду короткі матеріали або не підписані, або підписані псевдо на кшталт «Местный», «Тутошний», «Очевидец» або навіть «Гарас Бульба» – зв'язуватися з місцевою владою у дописувачів, очевидно, не було жодного бажання. Втім, в газеті можна знайти й приклади зовсім безбоязного (правда,

анонімного і в темряві ночі) поведження з сільською владою. Йдеться про молодь (сюжет для окремого повідомлення, але наразі можна сказати: сільська молодь на шпальтах «Юга» виступає чи не виключно в хуліганській іпостасі – О.К.). Одного чудового вечора двері сільської управи в селі Чаплинці Дніпровського повіту було заблоковано здоровенною колодою; десяцькі, які якраз перебували в управі, не могли звідти вийти. Викочено й скинуто пожежну діжку, драбину закинута у шкільне подвір'я, у вчителя вибито вікно і викрадено зі скрині гроші та інший скарб. Зробили все це невідомі «безобразники», розгнузданістю яких, за словами автора замітки, Чаплинка відома далеко за межами повіту. Але закид принагідно зроблено й самому сільському правлінню: чотири рази поспіль збирався сход для продажу землі, який (продаж) так і не відбувся – «тому що або не вистачає усім білетів, або порожніх більше, ніж виграшних». Автор замітки (підпис: «Чаплинський») просить сільського старосту пояснити «це дивне явище» [12, 9 берез.]. Наразі невідомо, чи отримав автор відповідь і яку саме.

Газета вміщувала й ширші сюжети з місць. В одному з таких описується візит волосного начальства в Ново-Севастополь Херсонського повіту («деревню», як значиться в тексті – О.К.). Новий волосний старшина Полтавської волості привіз земські гроші солдаткам. З цієї нагоди протягом двох днів триває п'ятика вкупі з місцевим сільським старостою. Зрештою староста передає солдатці (газета переходить на українську, виглядає так, аби підкреслити мізерію суми, з нагоди вручення якої була п'ятика) – «один карбованець». На питання громади, чому в село не надходять газети, начальство видає коротке і ясне розпорядження: «десяцький, у кордегардію». Закінчується замітка: «Такова-то наша жизнь безотрадная, тьма беспросветная. Света... Побольше света» [12, 25 травн.].

Схожими фарбами описуються в «Югу» й сільські старости. Особливо вражає опис одного з таких, з Полтавки Херсонського повіту. Матеріал про злочинства старости зі «страшними м'язами» названо «Біс». Він постає як фантастично жорстокий (в управі «стіни і стеля у крові», кучера мало не заморозив у ставку і т.п.), але безкарний, бо має високих покровителів [12, 15 лют.].

Проте не скрізь ситуація була такою вже похмурою. Як впливає з замітки з містечка Нового Бугу Херсонського повіту під назвою «Переміна властей», місцеві «власні» поплавилися своїми посадами за те, що часто дозволяли собі розважатися сторонніми справами, змушували себе подовгу шукати, були зарозумілими і, головне, впертими стосовно законного наділення селян громадською землею. Тобто ігнорували навіть рішення окружного суду про таке наділення. Як результат – сільський сход під новий рік не переобрав їх знову, хоч тим і «хотілося» [12, 18 лют.].

А ще між скупих рядків коротких повідомлень з місць проглядаються й інші, далеко не однозначні відносини між селянами і сільською старшиною. Йдеться, правда, тепер не про українську Чаплинку з відомими чи не гайдамацькими ще традиціями, а про законослухняну німецьку колонію,

Георгіївку Одеського повіту. Тамошній сільський староста, шанований «шульце», якщо вірити авторові замітки, під час богослужіння в костелі змушений був на прохання патера приходу втихомирювати юнака, якогось Франца Крассе, котрий хуліганив прямо в церкві. Взяв його за руку і штовхнув на місце. Після служби склав протокол до Маріїнського волосного суду. Меткий Крассе, у своєю чергу, подав скаргу у прокуратуру про нанесення йому старостою побоїв у святому місці. Скаргу передали земському начальнику і т. д і т. п. Автор замітки стоїть на стороні шульце, «шанований старець, служить 9 років старостою, звичайно, не міг собі дозволити битися, та ще у храмі...», та вбачає у поведінці Крассе й подальшому розвитку подій провокацію від певної партії односельців, налаштованої проти старости [12, 9 берез.].

Тепер залишається тільки гадати, чи не була замітка про демонізованого старосту з Полтавки справою рук якоїсь «селянської партії» або конкурента на бажану посаду.

Цю низку сюжетів можна продовжувати ще, але позиція газети в цьому питанні вже просліджується чітко: волосні правління корумповані, захищають не інтереси селян, а свої власні, і мають бути замінені на «дрібну земську одиницю». Газета в даному випадку декларує захист інтересів пересічних селян, а її оцінки в основному співпадають з висновками сучасних дослідників селянського життя на початку ХХ ст. Тоді селяни щодалі, то більше вбачали в своїх же односельцях, які «вибилися в люди» – старшинах, соцьких, писарях і т.п. – нове начальство, «нових бурмістрів». А ще порівняно недавно, в кінці ХІХ ст., відразу після реформ, селяни оцінювали подібну службу як не варту уваги солідних господарів, бо та не давала ні поваги, ні прибутку [7, с. 29, 28]. За відносно короткий з історичної перспективи час з цією соціо професійною групою відбулася разюча метаморфоза, що і віддзеркалює газета.

Заради справедливості варто згадати й про інші матеріали, де ці ж службовці громадського самоуправління виступають вже як жертви свавілля з боку вищих інстанцій – державних чиновників і навіть земських структур.

Різко негативний на початку року тон стосовно селянського станового самоуправління до літа змінюється на нейтральний, а під кінець року навіть на співчутливий. Чи це пов'язано з активізацією аграрного руху в країні в цілому і в губернії у тому числі та з заходами царської влади по пом'якшенню ситуації і започаткуванню підготовки до скликання народного представництва, «земської Думи» (рескрипт 18 лютого 1905 р.), а чи з особистими уподобаннями дописувачів до редакції чи самої редакції – стверджувати важко. Швидше за все, мали місце усі перелічені фактори.

Але вже з березня газета відходить від однозначно негативного висвітлення питання і дивиться на ситуацію зі становим самоуправлінням дещо по іншому. Виглядає так, що редакція реалізує вже свою ліберальну програму, насамперед звернувши увагу на людські права й гідність цих людей. Зокрема, газета звертається до сюжету, який умовно можна назвати

«На «ти» чи на «Ви». Йдеться про манеру спілкування чиновників і земських посадовців різних рівнів з підлеглими, у т.ч. з сільською старшиною.

18 лютого газета опублікувала листа, підписаного 37 службовцями Херсонського повітового земства, адресованого помічниці діловода губернської земської управи О.Ф. Пукаловій. Вона розсилала запити про сімейний стан для членів емеритальної каси, на відповідних друкованих бланках. Розсылні земської пошти (які не були службовцями управи) теж отримали такі запити, але з викресленою чорнилом аббревіатурою «М.г.» – «Милостивий государ». Це викликало хвилю обурення в управі: якщо б такий випадок з вищої інстанції по відношенню до службовця нижчої інстанції ще можна було б трактувати як прояв неделікатності, то стосовно простого розсылного службовця управи такий прийом у листі назвали не лише елементарно неввічливим, але і у вищій мірі безтактним [12, 18 берез.].

Ця публікація мала резонанс. Виявилось, що ніякої поваги навіть з боку земства, не кажучи вже про державних чиновників, не надається сільським вчителям і фельдшерам. Стосовно ж інших, «шанованих» осіб, існує ціла градація звертань, залежно від становища і стану: «управа просить вас», «має честь просити вас», «має честь покірніше просити вас» і «має честь покірніше просити вас, милостивий государ». Але ніякого «ви», не кажучи вже про «милостивий государ», коли мова заходить про звертання до селян чи навіть до посадових осіб селянського самоврядування. Автор з Тираспольського повіту, який підписався «Волосний суддя», намалював досить яскраву картинку з сільського сходу з характерними звертаннями від адміністрації до членів сходу (мовою оригіналу): «Ты слышишь, старшина!..» «Ты понимаешь?!», «Чтоб ты мне это добросовестно сделал, слышишь! Предписываю тебе!», і т. п. [12, 24 берез., 2 квіт., 1 травн.].

А далі дозволимо собі привести розлогу цитату названого волосного судді: «Мені кажуть, що середньовічне «ти» тут не виражає презирства до стану, а суто сердечне і батьківське піклування адміністрації над селянським станом. Жаль тільки, що це сердечне піклування і батьківська опіка усіх обтяжує... Та й не стільки в сердечному піклуванні нуждається селянство, як в законності і в визнанні за ним рівноправності з іншими прошарками населення. Як може інтелігентна людина з селянського стану попрацювати на важкому поприщі громадськості, коли кожне слово з боку адміністрації виражає неповагу і презирство до селянства. ... здається, що в теперішній смутний час не завадило б подумати про зміну навіть самої форми звертання адміністрації до селян; смію стверджувати: це не тільки в інтересах селянства, але й адміністрації» [12, 1 травн.].

Ця цитата цікава і за змістом, і за стилем. Вона до певної міри заперечує ті сюжети, з яких ми, вслід за газетою «Юг», починали це повідомлення. Тобто про дикість, грубу неотесаність і відверте здирництво сільських і волосних осіб виборного самоуправління. Цю тезу можна підкріпити ще подібними листами – від Архангельського сільського старости Устима Скрипника [12, 11 черв.] чи Покровського волосного старшини Т. Головіна і

сільського старости К.Середіна – цілком розумними і доброго стилю. Характерно, що «старшини-злодії» або анонімні, або позначені ініціалами; нормальні ж люди названі повними іменами [12, 20 груд.].

Підсумовуючи, можна сказати, що «Юг» у 1905 році тримав у полі зору таку суттєву складову суспільного життя, як діяльність селянського самоуправління (сільських і волосних старшин, старост, писарів, суддів). Протягом року тональність висвітлення цього сюжету змінювалася від різко негативної до нейтральної і навіть позитивної. Партійна газета, не замовчуючи існуючих проблем, очевидно, все ж розуміла корисність цих людей для майбутньої політичної роботи – передбачуваних урядовими актами 1905 року виборів до вищого представницького органу Російської імперії. Вони, попри всі негаразди, мали тісні зв'язки з місцевим населенням і могли бути провідниками ідей тих політичних сил, хто завоював би більшу прихильність. Так непомітно розпочиналася боротьба за селянські голоси.

Джерела та література

1. Дейли Дж. Пресса и государство в России (1906–1917 гг.) // Дж. Дейли // Вопросы истории. – 2001. – № 10. – С. 25-45
2. Заводовський А.А. Українська преса початку ХХ ст. як важливий фактор національно-політичного руху: історіографія питання / А.А.Заводовський // Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету: історичні науки / Українська історіографія на рубежі століть: Матеріали міжнародної наукової конференції, 25-26 жовтня 2001 р. – Кам'янець-Подільський: Оігом, 2001. – Т.7 (9). – С. 379-386.
3. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.): Автореф. дис... д-ра іст. наук 07.00.06 / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського / І.В.Крупський – К., 1996. – 29 с.
4. Липвинова Т.Ф. «Земледельческая газета» як джерело до історії соціально-економічної думки України 30–50-х рр. ХІХ ст. / Т.Ф. Липвинова // Укр. іст. журн. – 2008. – № 4. – С. 184-204.
5. Михайлюк О.В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси: Монографія / О.В.Михайлюк – Дніпропетровськ: Інновація, 2007. – 456 с.
6. Місцеві газети у фондах обласної універсальної бібліотеки імені О.М.Горького. 1865–1987 рр. Каталог. – Херсон, 1988 / Укл. Шелест Н.П., ред. Зелена Л.Л., Кацев М.А. – 38 с.
7. Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Ю.П.Присяжнюк // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3. – С. 23-33.
8. Реєнт О.П., О.В.Михайлюк. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси. / О.П.Реєнт // Укр. іст. журн. – 2009. – № 2. – С. 224-226
9. Северинюк В.М. Історія і політика в публіцистиці М.С. Грушевського / В.М.Северинюк // Укр. іст. журн. – 2000. – № 5. – С. 18-31.
10. Соколова Е. П. Пресса и парламентаризм в политическом процессе России. Автореф. дис. ... канд. полит. наук 1001.10 Уральский государственный университет им. А.М.Горького. / Е.П.Соколова. – Екатеринбург, 2005. – 21 с.
11. Шевченко В.М. «Санкт-Петербургские сенатские объявления» – джерело для дослідження еволюції земельної власності в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. / В.М.Шевченко // Укр. іст. журн. – 2009. – № 1. – С. 212-222.
12. Юг. Научно-литературная, политическая, сельско-хозяйственная и коммерческая газета. Херсон, 1905. Седьмой год издания. Редактор-издатель В.И. Гошкевич.

Summary

The article tells us about the newspaper “Yug’s” survey of peasant self-government representatives’ activity (peasant and volost leaders, starostas, clerks, judges) in Kherson guberniya on the eve of foundation of federal representative body in Russia.